

Павло ВОЛИНЕЦЬ,

кандидат психологічних наук,
Національна академія Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОГНОСТИЧНОЇ ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Статтю присвячено пошуку оптимізації окремих аспектів управлінської діяльності щодо підвищення ефективності прогнозування розвитку оперативної обстановки в роботі керівників оперативно-розшукових підрозділів ДПС України. Здійснено теоретичний аналіз наукової та спеціальної літератури, в ході якого визначено основні наукові підходи до проблеми застосування прогностичної функції управління оперативно-розшуковими підрозділами, а також їх змісту та окремим аспектам практичного застосування. Наслідком роботи виступає формулювання основних акцентів на роботі з організації та здійснення прогнозування розвитку оперативної обстановки на ділянці оперативного підрозділу, та виокремлення подальших шляхів дослідження визначеної проблеми.

Ключові слова: прогноз, прогнозування, прогностика, управління оперативно-розшуковою діяльністю.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Оперативно-розшуковий сегмент Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ), являє собою складний багатофункціональний механізм, який постійно модернізується та трансформується налаштовуючись на виконання нових завдань з оперативного забезпечення охорони державного кордону України. Такі зміни можуть бути успішними лише за умови наявності чіткого розуміння керівництвом служби завдань, які покладатимуться на службу в майбутньому. В свою чергу це можливо лише за наявності реальних прогнозів розвитку обстановки на державному кордоні.

Будь-яка системна, цілеспрямована діяльність неможлива без чіткого передбачення умов в яких вона буде здійснюватись. В управлінні в цілому, і в управлінні оперативно-розшуковою діяльністю зокрема під передбаченням

умов майбутнього розуміють прогнозування. Прогнозування являє собою важливий інструмент управління, адже будь-яка програма дій може бути успішною лише у випадку, коли вона будується на певному прогнозі.

При всьому різноманітті визначень прогнозування, які запропоновані науковцями, прогнозування слід розглядати як розумову діяльність, спрямовану на передбачення можливих, найбільш імовірних напрямів і тенденцій розвитку системи.

В управлінні оперативно-розшуковою діяльністю Державної прикордонної служби України прогнозуванню традиційно відведено значну увагу в процесі організації діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблематика управління оперативно-розшуковими підрозділами, зокрема з питань прогнозування розвитку обстановки, вже давно привертає увагу багатьох дослідників (Є. В. Орлов, В. В. Залож, В. С. Кушнір, М.М. Літвін О. Бандурка та інших). Разом з тим, спостерігаються суттєві відмінності у наукових поглядах, зокрема на: роль і місце прогнозування в управлінні оперативно-розшуковою діяльністю, структуру можливості та завдання підрозділів (працівників), які здійснюють прогнозування в оперативно-розшукових підрозділах ДПС України.

Мета статті полягає у пошуку оптимізації окремих аспектів управлінської діяльності щодо підвищення ефективності прогнозування розвитку оперативної обстановки в роботі керівників оперативно-розшукових підрозділів ДПС України.

Результати дослідження. Визначено основні наукові підходи до проблеми застосування прогностичної функції управління оперативно-розшуковими підрозділами, а також їх змісту та окремим аспектам практичного застосування. Наслідком роботи виступає формулювання основних акцентів на роботі з організації та здійснення прогнозування розвитку оперативної

обстановки на ділянці оперативно-розшукового підрозділу, та виокремлення подальших шляхів дослідження визначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку ДПС України постійно відбуваються суттєві організаційні, функціональні, структурні та інші зміни. Так, оперативно-розшуковий сегмент служби поступово нарощує власні можливості в різних сферах правоохоронної діяльності на державному кордоні. До яких можна віднести питання збору, аналізу інформації, протидії транскордонній злочинності та протиправній діяльності на державному кордоні, організації та здійснення оперативно-розшукової діяльності, оперативно-розшукового забезпечення кримінальної процесуальної діяльності, виконання окремих завдань розвідувального характеру тощо. Відповідно, із нарощуванням власних можливостей, організація і функціонування оперативної складової ДПС України постійно ускладнюється.

Без чітких реалістичних прогнозів розвитку обстановки на ділянці відповідальності оперативно-розшукових підрозділів будь-яка успішна, системна оперативно-розшукова робота неможлива. При цьому прогнозування не є якоюсь разовою, відокремленою функцією керівників та окремих «вузьких» фахівців. Дедалі прогнозування формується на базі наукових підходів визначених наукою прогностикою та являє собою виявлення об'єктивних (реальних) тенденцій, стану в майбутньому, а також альтернативних шляхів розвитку і термінів їх здійснення [1]. Без наявних, точних прогнозів неможливе якісне планування діяльності як окремого оперативно-розшукового підрозділу так, і служби в цілому. Таким чином прогноз являє собою базис планування який повинен надати керівникові уявлення про напрям розвитку, способи досягнення мети, результат його дій [1]. В умовах постійно змінюваної оперативної обстановки прогноз є органічною частиною планування.

Наукові підходи до будь-якої діяльності визначають вимоги до побудови та функціонування певних організаційних систем. Так, система прогнозування,

як компонент оперативно-розшукових органів ДПС України повинна мати власну побудову що формується на територіально-об'єктових, цільових (за напрямками, цілями прогнозування) та організаційно-технічних елементах (що відповідають за здійснення окремих аспектів діяльності), зведених в певну ієрархічну структуру. Розподіл функцій в середині такої структури відбувається формальним, операційно-технічним та комунікативно-фаховим шляхами.

Формальний шлях розподілу функцій в середині системи прогнозування полягає у розподілі завдань та повноважень між всіма елементами системи який задається «згори». Він визначає відповідального за здійснення прогнозу. Також, в деяких випадках може визначатись склад групи, що здійснюватиме прогноз. Іноді «згори» визначаються обов'язки в середині групи прогнозування, особливо, коли група за набором функціональних обов'язків складна, тобто існує суттєвий розподіл обов'язків в середині групи. В інших випадках питання розподілу обов'язків в середині групи вирішуються старшим (відповідальним за здійснення прогнозу).

Важливим елементом формального шляху розподілу функцій, також виступає наявність або відсутність, в підрозділі, що здійснює прогнозування чітко визначених завдань. Визначення завдань здійснюється за переліком прогнозів які необхідно відпрацювати, вимогами до кожного виду прогнозу, об'єму та порядку доступу виконавців до інформації, яку необхідно використати під час складання прогнозу, відведеного робочого часу, відведення та відповідного обладнання робочих місць тощо.

Операційно-технічний шлях полягає у адаптації системи до виконання покладених на неї завдань під впливом як зовнішніх та і внутрішніх факторів.

До зовнішніх факторів операційно-технічного шляху відносять:

приїзд та робота в підрозділі керівників різних рівнів, що передбачає обов'язкову адаптацію підрозділу до зміни або корегування окремих керівних вказівок;

залучення до здійснення прогнозу (на постійної чи тимчасової основі) окремих фахівців, а також ротація кадрів, що вимагає невідкладне проведення

певних заходів з адаптування фахівця в підрозділів та відповідного корегування службового навантаження (обов'язків);

особливості проходження інформації в середині підрозділу, органу чи служби в цілому та доступу фахівців що здійснюють прогнозування до потрібних баз даних, технічні характеристики самих баз даних, можливість використовувати отримані в них дані у спеціалізованому програмному забезпеченні призначеному для побудови прогнозів та моделей, без складної додаткової адаптації.

До внутрішніх факторів операційно-технічного шляху відносять:

наявність в підрозділі що здійснює прогнозування обладнаних робочих місць, наявність потрібного технічного та програмного забезпечення;

наявність в підрозділі фахівців спроможних якісно здійснювати прогнозування в цілому, та використовувати наявне технічне та програмне забезпечення зокрема.

Комунікативно-фаховий шлях полягає у певному розмежуванні функцій щодо виконання прогнозу в середині підрозділу що його здійснює. У відсутності обмежень до доступу інформації, іноді, на певних етапах дослідження до його проведення можуть залучатись інші фахівці підрозділу та навіть фахівці з інших підрозділів (головним чином з метою надання консультативних послуг, обміну досвідом тощо). При цьому, вказане розмежування не носить формальний характер, тобто не задається «згори», але являє собою результат внутрішньо-групової взаємодії. Вказаний підхід дозволяє значно підвищити якість прогнозів, через залучення до їх складання більш широкого кола фахівців, але в питаннях оперативно-розшукової діяльності та обов'язково пов'язаними з ними обмеженнями доступу до інформації вимагає від керівників більш суворого контролю процесу залучення осіб до окремих питань (етапів) прогнозування.

Об'єктивно, функції, методи та принципи прогнозування в ДПС України зведено в певну технологію. В основному вона зводиться до таких етапів [2]:

1. Розробка програми прогнозування та розвитку оперативної обстановки та окремих її аспектів, котра включає мету прогнозування, час наданий на проведення прогнозування шляхи, способи, засоби його здійснення. Визначаються конкретні пункти (етапи) прогнозування. Також визначається обсяг наявної та потрібної інформації.

2. Побудова моделей об'єктів прогнозування. Найчастіше використовують логічні моделі. Проте, завдяки використанню новітніх досягнень науково-технічного прогресу в діяльності ДПС України та наявності в підрозділі відповідного обладнання та програмного забезпечення, можуть використовуватись математичні, віртуальні моделі тощо.

3. Збирання даних прогнозного фону. Прогнозним фоном називають сукупність зовнішніх умов в яких перебуває об'єкт прогнозування і які безпосередньо впливають на нього. Дані прогнозного фону збираються безперервно, за допомогою оперативних сил та засобів. Також безперервно здійснюється їх узагальнення та структурування. Систематично, відповідно до встановленої (наказами, розпорядженнями, рішеннями) періодичності відпрацьовуються аналітичні документи. Таким чином керівник оперативного підрозділу отримує необхідну базу даних і володіє, зокрема, даними щодо розвитку обстановки на ділянці відповідальності за певний період.

Особливістю збирання даних прогнозного фону в оперативно-розшуковій діяльності полягає в тому, що:

а) відповідно до завдань, які виконують оперативно-розшукові підрозділи, основними об'єктами їх зацікавлення є можливі прояви злочинної (протиправної) діяльності, тому вони завжди персоніфіковані (адже, відповідно до кримінального законодавства України суб'єктами кримінального права є лише фізичні особи).

б) не дивлячись на умовну персоніфікацію об'єктів зацікавленості оперативно-розшукових підрозділів зрозуміло, що об'єкти не ізольовані від оточуючого середовища, вони живуть в певному оточенні і воно впливає на їх думки та дії тому вивчати їх поза соціальним середовищем безперспективно.

в) так званий «життєвий цикл», або період за який відбуваються суттєві зміни оперативної обстановки, чи окремих її елементів на ділянці оперативно-розшукового підрозділу в середньому становить від кількох місяців, до п'яти років. Тому доречно використовувати три основних види прогнозів:

на найближчу перспективу – (від 3 місяців до 1 року);

середньострокову перспективу – (від 1 до 2 років);

на віддалену перспективу – (від 2 до 5 років).

При цьому необхідно пам'ятати, що динаміку значних соціально-економічних змін, зазвичай, можна спостерігати лише на прогнозах що охоплюють тривалий період часу (від 3-х до 5 ти років). В оперативних підрозділах ДПС України ще залишаються проблемними питання органічного використання всіх трьох видів прогнозів, а також їх взаємної інтеграції. Найчастіше використовуються прогнози спрямовані на найближчу перспективу.

4. Побудова динамічних рядів показників як лінійного (простір, час), так і об'єктового (суб'єктивні властивості об'єкта) характеру, які дозволяють простежувати зміни його часово-просторових та якісних характеристик. Головне завдання аналітиків на цьому етапі, виявляти тенденції розвитку явища, яке досліджується.

5. Побудова версій розвитку подій. Версії зазвичай отримують шляхом «накладання» тенденцій розвитку подій на певних, конкретних осіб, які будуть діяти в тих умовах. Так з'являються умовні варіанти їх дій. На основі версій відпрацьовують висновки (власне складання прогнозу).

6. Оцінка достовірності й точності прогнозів. Оцінка достовірності й точності прогнозів являє собою складний процес, адже, як перевірити точність того, що ще не відбулось. З метою оцінки прогнозів застосовують наступні методи:

метод перевірки вихідних даних. Перевіряють відповідність інформацій (та виявлених зв'язків) що була вилучена з загального прогнозного фону та на

основі якої було побудовано прогноз. У випадку не підтвердження вказаної інформації всі подальші посилки від неї можна піддати сумніву;

метод перевірки якості логічних суджень. В даному випадку ретельно перевіряється відповідність умовиводів на яких побудовано прогноз загальним законам формальної логіки (законів тотожності, протиріч, виключеного третього, достатньої основи);

метод перевірки через порівняння прогнозу з іншими наявними прогнозами;

методом очікування. В даному випадку очікується настання деяких фактів, подій, що були прогнозовані. Можливо один з найефективніших методів, але він має суттєвий недолік, а саме зменшений час реагування.

Оцінка достовірності прогнозів може проводитись як за одним з методів так і за кількома паралельно. При цьому виявлені експертами недоліки не змінюють сам прогноз автоматично. Частіше за все вказані недоліки відпрацьовуються у вигляді додатків, застережень, коментарів до прогнозу.

7. Вироблення рекомендацій. Базується на врахуванні можливих альтернатив трансформації об'єкту прогнозування. Якщо уявити, що певна ситуація (об'єкт прогнозування) розвиватиметься, наприклад, трьома можливими шляхами (одним з трьох) то побудуємо варіативний числовий ряд 1:3:9:27:..... При цьому, прогноз з самого початку не буде містити одночасно всі варіанти очікуваного розвитку подій, але лише деякі з них. Звуження об'єму прогнозу відбувається через обмеженість часу та ресурсів, та відповідно високу вартість самого прогнозу. Крім того існує певне обмеження об'ємів (розмірів) прогнозу, адже існує ризик того, що добре деталізований прогноз набуде занадто громіздку структуру що призведе до додаткових труднощів в процесі його практичного застосування. Тим самим вже на етапі складання прогнозу в ньому закладаються помилки, які втім не зменшують цінності самого прогнозу.

8. Інформування замовника прогнозу. Час, порядок інформування та спосіб в який воно здійснюється зазвичай визначаються замовником під час постановки конкретного завдання на створення прогнозу. Можуть мати місце

звітування за визначеним керівництвом часом, або звітування за закінченням певного етапу (всього процесу) прогнозування. Керівництву подається доповідна записка (аналітичний звіт, довідка). Вказані документи зазвичай складаються з трьох частин:

Вступної. В якій зазначається мета прогнозу, замовник, період здійснення прогнозу, засоби, які було застосовано тощо.

Стислого змісту прогнозу, в якому коротко, кількома реченнями (абзацами) викладеться сам прогноз без будь-яких уточнень. Вказана частина документу призначена для швидкого інформування керівництва в умовах хронічного браку часу.

Основної частини прогнозу, в якій матеріал подається хронологічно, структурований відповідним чином, з поясненнями, висновками та посиланнями до джерел. Іноді додаються графіки, схеми, таблиці, рисунки, рекомендації тощо.

При цьому специфіка документів за результатами здійснених прогнозів полягає в тому, що на відміну від інших оперативних документів вони можуть не містити заходів проведених з метою складання прогнозу (окрім випадків, коли керівництво спеціально вимагає включати до таких документів окремі елементи роботи, а саме, етапи дослідження та що конкретно було зроблено на кожному етапі, технічні засоби та програмне забезпечення яке було використано тощо).

Навіть поверхнева оцінка наведеної технології прогнозування дозволяє зробити висновок про те, що така діяльність неможлива мимохідь «на колінці». Для її якісного здійснення в ДПС України необхідна наявність та реальна функціональність цілої системи прогнозування, постійна увага керівників всіх рівнів до особливостей та проблем її функціонування. В останні роки спостерігається суттєва активізація роботи керівного складу ДПС в напрямку підвищення ефективності прогнозування діяльності служби, проте більшість проблемних питань на цьому шляху ще не вирішено.

Отже, система прогнозування є надзвичайно складною. Її дієвість значною мірою залежить від рівня підготовки різних фахівців, зокрема управлінських кадрів.

Висновки з даного дослідження. Таким чином результатом нашого дослідження виступає окремі аспекти прогностичної функції управління діяльністю оперативно-розшукових підрозділів Державної прикордонної служби України. На нашу думку доречно розглядати її як відносно самостійну функцію управління оперативно-розшуковою діяльністю оперативно-розшукових підрозділів що дозволить збільшити увагу до проблемних питань управління процесом прогнозування та тим самим суттєво підвищити ефективність ОРД ДПС України. В цьому контексті, основним напрямком подальших досліджень, ми визначаємо питання, структурування та систематизації прогностики в відомстві. Створення єдиної класифікації прогнозів та вимог щодо їх здійснення.

Список використаної літератури

1. Залож, В. В. Управління органом Державної прикордонної служби України: теорія і практика: підручник / В. В. Залож. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2016. – 508 с.
2. Питання боротьби зі злочинністю. Збірник наукових праць Випуск 15 / Ред.. кол.: Ю. В. Баулін (голов. ред.) та ін. – Х.: Вид-во «Кроссруд», 2008. – С. 266.
3. Наукові основи управління: курс лекцій / Є. В. Орлов, В. В. Залож, В. С Кушнір. – 2-ге вид., перероблене та доповнене // – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2011 – 150с.

Вольнец П. Отдельные аспекты прогностической функции управления оперативными подразделениями Государственной пограничной службы Украины

Статья посвящена поиску путей оптимизации управленческой деятельности путем повышения эффективности прогнозирования развития оперативной обстановки в работе руководителей оперативно-розыскных подразделений Государственной пограничной службы Украины. Осуществлен теоретический анализ научной и специальной литературы, в ходе которого

определены основные научные подходы к проблеме применения прогностической функции управления оперативно-розыскными подразделениями, а также их содержания и отдельным аспектам практического применения. Следствием работы выступает формулировка основных акцентов на работе по организации и осуществлению прогнозирования развития оперативной обстановки на участке оперативного подразделения, и выделение дальнейших путей исследования определенной проблемы.

Ключевые слова: прогноз, прогнозирование, прогностика, управления оперативно-розыскной деятельностью.

Volynets P. Particular aspects of the prognostic function of the operational units of the State Border Guard Service of Ukraine

The article is devoted to the search of optimization of certain aspects of management activity in order to increase the effectiveness of forecasting the development of operational situation in the work of the heads of operational-search units of the State Tax Administration of Ukraine.

A theoretical analysis of scientific and special literature was made, during which the main scientific approaches to the problem of the use of the prognostic function of operational-search units management, as well as their contents and certain aspects of practical application were determined.

Objectively, the functions, methods and principles of forecasting in the STS of Ukraine are brought to the technology, which consists of the following stages: 1. Development of a program for prediction and development of the operational environment and its individual aspects. 2. Construction of models of forecasting objects. 3. Collection of prediction background data. 4. Construction of dynamic series of indicators as linear (space, time), and object (subjective properties of an object) character, which allow tracing changes in its temporal-spatial and qualitative characteristics. 5. Building versions of developments. 6. Estimation of reliability and accuracy of forecasts. 7. Recommendations. 8. Inform the customer of the forecast. The result of the work is the formulation of the main emphasis on work on the organization and implementation of forecasting the development of operational environment in the area of the operational-search unit, and the identification of further ways to study a specific problem.

Keywords: forecast, forecasting, forecasting, management of operational and investigative activity.